

**DEVELOPMENT OF CONCEPTUAL PRINCIPLES
OF SOCIO-ECONOMIC FORECASTING**

**РОЗВИТОК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ**

Olena Yevmieshkina¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-151-0-24>

Abstract. The purpose of the paper examines the development of conceptual foundations of socio-economic forecasting. The subject of the study is socio-economic forecasting. The aim of the study is to carry out the conceptual analysis of social and economic forecasting. The theoretical and methodological basis of the study are the fundamental provisions of the theory of public administration, strategic planning, the work of domestic and foreign scientists in public administration, public administration, methodology of public administration science, forecasting, strategic planning. The choice of the subject of research was made by analyzing the development of forecasting in Ukraine and scientific opinion on the research problem.

The study used general and special methods, in particular: analysis and synthesis in the formation of the theoretical basis of the study; analytical approach in the selection of scientific information on the research topic; comparative and logical-semantic methods used in the study of the conceptual apparatus and clarification of the concept of forecasting; systemic and historical in the analysis of the origins of the formation of the science of socio-economic forecasting; modeling method in identifying the principles of socio-economic forecasting; generalization – in developing the conclusions of the study.

The analysis of the sources of formation of conceptual bases of social and economic forecasting are carried out. The origins of the formation

---

¹ Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public Administration and Economics, V.I. Vernadsky Taurida National University, Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Nature Management, Ukraine

of socio-economic forecasting are analyzed, in particular, the scientific contribution of I. Bestuzhev-Lada, M. Kondratiev, B. Lazarev, V. Lysyckin, N. Likarchuk, V. Matvienko, J. Forrester, J. Furastier, W. Rostow, S. Teleshun and others. Through the prism of the conceptual views of scientists who studied forecasting formed the concept of “forecasting of socio-economic development”. This is the process of developing forecasts of social and economic development of the country, certain sectors of the economy or individual administrative-territorial units, the possible state of the economy and social sphere in the future, as well as alternative ways and terms of achieving parameters of economic and social development. Socio-economic forecasting based on scientific methods of cognition of socio-economic phenomena. The principles and methodology of socio-economic forecasting are highlighted. From the variety of principles of socio-economic forecasting can be distinguished those that distinguish forecasting from other management functions and indicate its exceptional features. These are the principles of probability, verifiability. Other principles point to the close connection between forecasting and management, namely: systematicity, coherence, continuity, integrity, scientificity and others. The methodology of socio-economic forecasting and application of methods at the stages of forecasting are considered. At the first stage, the problem is studied, which is best done using scanning methods, brainstorming. The second stage involves a qualitative analysis of the problem. This analysis can be performed using the method of cross-exposure. The third stage is the writing of scripts, using the method of analysis of hierarchies, the method of writing scripts. The fourth is the analysis and selection of scenarios using the Melissa Schilling Technological Prediction Method. This method considered the most effective because it focuses on the practical component.

1. Вступ

Ефективність соціально-економічного розвитку залежить від цілісного, правильно організованого процесу публічного управління. Такий процес передбачає узгоджене виконання управлінських функцій, серед яких важливе місце має прогнозування. Прогнозування тісно пов'язане з усіма функціями публічного управління. Але найтісніше з стратегічним плануванням, оскільки без ретельного аналізу зовнішніх і внутрішніх тенденцій соціально-економічного розвитку,

створення якісного прогнозу неможливо сформувати стратегію соціально-економічного розвитку. У процесі реалізації стратегій соціально-економічного розвитку відбуваються постійні зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. На їх результативність впливає зміна глобальних суспільних тенденцій, постійні суспільні зміни, що відбуваються в державі в економічній, політичній, технологічній та соціальній сферах. Такі масштабні зміни спричиняють виникнення численних ризиків, уникнути або попередити які можливо за допомогою безперервного процесу прогнозування. Важливим чинником ефективності процесу прийняття управлінських рішень також є прогнозування. Отже, в сучасних умовах соціально-економічного розвитку суспільства, коли управлінські процеси повинні мати випереджальний характер, важливе місце належить прогнозуванню.

Мета дослідження – здійснити концептуальний аналіз соціально-економічного прогнозування.

Завдання:

- проаналізувати витоки формування концептуальних засад соціально-економічного прогнозування;
- сформувати поняття «прогнозування соціально-економічного розвитку» на основі узагальнення наукових праць;
- виділити принципи соціально-економічного прогнозування;
- розглянути методологію соціально-економічного прогнозування.

Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення теорії державного управління, стратегічного планування, наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців із державного управління, публічного управління, методології науки державного управління, прогнозування, стратегічного планування. Вибір предмета дослідження здійснено шляхом аналізу розвитку процесу державного управління в Україні та наукової думки за проблемою дослідження. Для його розкриття здійснено системний аналіз прогнозування.

У дослідженні застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: аналіз та синтез при формуванні теоретичної бази дослідження; аналітичний підхід при відборі наукової інформації за темою дослідження; компаративний та логіко-семантичний методи використано під час дослідження понятійного апарату та уточнення поняття прогнозування; системний та історичний при аналізі витоків

формування науки соціально-економічного прогнозування; метод моделювання при виокремленні принципів соціально-економічного прогнозування; узагальнення – при розробленні висновків дослідження.

2. Витоки формування науки соціально-економічного прогнозування

Активний розвиток теорії наукового прогнозування починається в 20-х роках ХХ століття та пов'язаний з працями вченого М. Кондратьєва. На його думку, прогноз можливий тільки за умови існування необхідного причинного зв'язку, оскільки він полягає в обґрунтованому судженні від теперішніх наявних подій до подій невідомих [7, с. 518].

Інші підходи формулює Дж. Форрестер, науковий внесок якого полягає в створенні динамічної моделі глобального світу, де взаємопов'язані населення, капіталовкладення, географічний простір, природні ресурси, забруднення й виробництво продуктів харчування [23, с. 20]. За допомогою комп'ютерного програмного моделювання вчений отримав змогу оцінити рівень багатства, бідності, якості життя залежно від рівня забруднення, виробництва продуктів харчування тощо. У праці «Світова динаміка» було представлено новий метод прогнозування, зокрема, конструювання глобальної моделі світу.

В міру зростаючих нових відкриттів у науці й техніці з'являються праці французького соціолога Ж. Фурастьє. Внесок Ж. Фурастьє в науку прогнозування полягає в застосуванні секторального підходу при здійсненні аналізу сучасної економіки та її розвитку, оскільки існуючий економічний простір неоднорідний і внаслідок цього різні сектори економіки розвиваються нерівномірно. Тому Фурастьє поділяє економіку на три сектори: первинний, що охоплює сільське господарство, рибальство і видобувну промисловість; вторинний – переробна промисловість, транспорт і зв'язок, будівництво; третій сектор, до якого віднесено сферу послуг. Відповідно до проведених досліджень вчений прогнозує динаміку зростання національного доходу протягом ХІХ–ХХ століть від первинного сектору до вторинного і третього [4]. Отже, вчений запропонував прогноз сучасного розвитку суспільства, основою якого буде індустріальний розвиток, утвердження тенденції надання адміністративних послуг. Дану наукову думку розвинув відо-

мий американський економіст і соціолог Уолт Ростоу, запропонувавши концепцію нового індустріального суспільства [27]. Внеском вченого є обґрунтування п'яти стадій розвитку суспільства, дві з яких є проміжними, що забезпечують перехід до нової фази розвитку:

- традиційне суспільство, до якого належать аграрні суспільства з примітивними технічними засобами, де переважає сільське господарство в економіці;

- перехідне суспільство, етап, на якому створюються передумови для переходу в нову фазу розвитку. Даний етап характерний зародженням підприємництва, утворенням централізованих держав, ростом національної самосвідомості;

- етап «здвигу», під час якого відбуваються промислові революції і слідом за ними крупномасштабні соціально-економічні й політичні перетворення;

- етап «зрілості», пов'язаний з розвитком науково-технічної революції, розгортанням міст;

- ера «високого масового споживання», найважливіша риса якої значне зростання сфери послуг, перетворення виробництва товарів споживання в основний сектор економіки.

Отже, У. Ростоу створив прогноз соціально-економічного розвитку на багатостроковий період. На сьогодні можна спостерігати високу імовірність даного прогнозу, оскільки однією з актуальних проблем сучасного публічного управління є розвиток системи надання публічних послуг.

3. Формулювання поняття прогнозування соціально-економічного розвитку у працях науковців

Соціально-економічний розвиток у наукових джерелах визначається як прогрес в економічній та соціальній сферах [28]. Соціально-економічний розвиток включає суспільні інтереси та потреби при розробці соціальної політики та економічних ініціатив. Кінцевою метою суспільного розвитку є забезпечення постійного покращення добробуту окремої людини, груп, сім'ї, спільноти та суспільства в цілому. Це передбачає постійне зростання рівня життя населення країни, що зазвичай досягається за рахунок збільшення її запасів фізичного та людського капіталу та, таким чином, вдосконалення її технологій [26].

Таким чином, соціально-економічний розвиток покликаний забезпечити високу якість життя суспільства, соціальну справедливість та загальні блага.

З іншого боку, соціальний розвиток становить складну соціальну динаміку, що включає взаємозв'язок соціальних структур, процесів та відносин, зосереджується на вирішенні соціальних проблем людей. Саме такі цілі суспільного розвитку, орієнтовані на підвищення добробуту людей і є основою цілей державної соціально-економічної політики. Показники соціального розвитку забезпечують порівняльну інформацію про такі сфери, як дохід, бідність, зайнятість, безпека зайнятості, освіти, охорони здоров'я, злочинності та громадської участі. Мета економічного розвитку полягає в тому, щоб поліпшити соціальне та матеріальне благополуччя всіх людей та соціальних інститутів з метою досягнення максимально можливого рівня людського розвитку. Тому соціально-економічний розвиток вимагає інтеграції економічного та соціального розвитку [29]. Така думка розвивається у праці [9], у якій соціально-економічний розвиток визначається як складний процес, який позначає рух вгору всієї соціально-економічної системи, що здійснюється шляхом кількісних і якісних змін у сфері виробництва і розподілу, інвестицій на споживання, економічної політики, способів управління, техніки й технології виробництва, характеру та якості інститутів держави, культурних уподобань та цінностей, суспільних відносин, стану природного середовища [9].

З метою ефективного планування соціально-економічного розвитку здійснюється процес прогнозування. Сутність прогнозування соціально-економічного розвитку полягає в науково обґрунтованому передбаченні динаміки і структури економічних та соціальних явищ і процесів, які мають альтернативний, імовірнісний характер та проявляються на національному, галузевому, регіональному та місцевому рівнях [18]. Соціально-економічне прогнозування затверджене у Законі України [13] як державне прогнозування економічного і соціального розвитку. Воно означає науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз

економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень державними органами, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

Науковці розмежовують поняття «прогноз» і «прогнозування». У збірнику термінології з прогностики «прогнозування» визначається як процес розроблення прогнозів. Поняття «прогноз» – науково обґрунтоване судження про можливі стани об'єкта в майбутньому і про альтернативні шляхи і терміни їх досягнення [16, с. 7].

У словнику системного аналізу прогноз розглядається як імовірна науково обґрунтована думка про перспективи, можливі стани того або іншого явища в майбутньому та про альтернативні шляхи й терміни їх здійснення. Як правило, виділяють нормативні прогнози, які визначають шляхи і терміни досягнення можливих станів, що приймаються як мета, і пошукові прогнози, що визначають можливі стани системи в майбутньому. Прогноз – це вислів, що фіксує в термінах певної мовної системи ту чи іншу подію, яка, згідно з В. Лисичкіним, відповідає таким умовам: 1) у момент висловлювання не можна однозначно визначити істинність або помилковість вислову; 2) повинен містити вказівку на інтервальний час і місце здійснення прогнозованої події; 3) цей інтервал повинен бути закритим і кінцевим; 4) у момент висловлювання повинен існувати спосіб верифікації (можна вказати на такий спосіб або метод прогнозу); 5) повинен існувати (можна вказати) спосіб апріорної оцінки ймовірності появи прогнозованої події; 6) повинен існувати (можна вказати) спосіб перевірки [20].

У найбільш загальному вигляді прогноз як атрибут суспільного розвитку фокусується у ключових моментах життєдіяльності людини та суспільства: у формуванні системи інтересів, плануванні дій, прийнятті рішень, у заходах управлінського характеру [6].

Прогнозування полягає в аналізі й оцінюванні наявної ситуації та здійсненні прогнозу тенденцій її розвитку. Прогнозування може мати довгостроковий часовий горизонт. Результатами його є концепції та довгострокові програми. Прогнозування надає інформацію про можливі зміни соціально-економічного розвитку держави, а також перспективи та результати цього розвитку. Важливу роль у розвитку системи прогнозування має відігравати запровадження системи показ-

ників соціально-економічного розвитку, що дозволить визначити ступінь ризиків і відповідним чином розподілити ресурси держави. Необхідно забезпечити комплексний підхід до державного прогнозування, який має враховувати не лише обмежені бюджетні можливості держави станом на певний період, а й перспективи соціально-економічного розвитку країни [17, с. 122].

У праці Н. Лікарчук «Планування як системоутворююча функція публічного управління» поняття прогнозування формулюється як база стратегічного планування, на основі якого передбачається майбутній стан зовнішнього середовища та встановлюються дієві форми економічної та соціальної політики як всієї системи, так і окремих галузей [10].

На думку С. Телешуна, термін “прогноз” означає передбачення змін у розвитку та результатів якихось подій, явищ, процесів на основі отриманих даних. Прогнозування – це розробка прогнозу, процес вироблення нового знання про майбутнє на основі знань про минуле й сьогодення. Прогнозування зазвичай розуміють у широкому й вузькому значеннях. У широкому – це вироблення ймовірного судження про стан якого-небудь явища в майбутньому. У вузькому – це спеціальне наукове дослідження перспектив розвитку якого-небудь явища, переважно з кількісними оцінками та більш-менш визначеними. Кожен прогноз розробляється з метою уникнути небажаних результатів ймовірного розвитку подій і прискорити ймовірний розвиток у бажаному напрямі, а також з метою пристосуватися до неминучого. Тому прогнозування в соціальній сфері як одна з форм наукового передбачення перебуває у взаємозв’язку з цілепокладанням, плануванням, програмуванням, проектуванням і, зрештою, управлінням [21, с. 191–192].

Дослідник І. Бестужев-Лада вводить загальне поняття, що об’єднує всі різновиди отримання інформації про майбутнє, – передбачення, яке поділяє на наукове і ненаукове (інтуїтивне, буденне, релігійне та інше). Наукове передбачення ґрунтується на знанні закономірностей розвитку природи, суспільства, мислення.

Передбачення має на увазі опис можливих або бажаних перспектив, станів, рішень проблем майбутнього. Воно пов’язується з рішенням цих проблем, з використанням інформації про майбутнє для цілеспрямованої діяльності особистості і суспільства. Передбачення виливається в форму прогнозування, що є науковим дослідженням,

предметом якого виступають перспективи розвитку явищ. Прогноз визначається як імовірнісне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища в майбутньому і про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення [1].

На думку В. Матвієнка, основою прогнозу є наукове передбачення, що ґрунтується на систематичному науково-теоретичному аналізі закономірностей та умов їх реалізації [11, с. 29]. Прогнозування означає соціальне наукове дослідження, предметом якого є перспективи розвитку явища [11, с. 40]. Як процеси розробки прогнозів, цілей, планів, програм, проєктів, організаційних рішень серед передбачення, цілепокладання, проєктування, програмування вчений визначає і планування – проєкція в майбутнє людської діяльності для досягнення встановленої цілі.

В основі прогнозування лежать три взаємодоповнюючі джерела інформації про майбутнє:

- оцінка перспектив розвитку, майбутнього стану прогнозованого явища на основі досвіду, частіше всього за допомогою аналогії с достатньо добре відомими подібними явищами і процесами;
- екстраполяція тенденцій, закономірності розвитку яких в минулому і теперішньому добре відомі;
- модель майбутнього стану того чи іншого явища, процесу [1].

Відповідно до цього існує три взаємодоповнюючих способи розробки прогнозів:

- екстраполяція та інтерполяція (виявлення проміжного значення між двома відомими моментами процесу) – побудова динамічних рядів розвитку показників прогнозованого явища протягом періодів встановлення прогнозу в минулому і попередження прогнозу в майбутньому (ретроспекція і проспекція прогнозних розробок);
- моделювання – побудова пошукових і нормативних моделей з урахуванням імовірних або бажаних змін прогнозованого явища на період попередження прогнозу за наявними прямими або непрямыми даними про масштаби і напрями змін [1].

Б. Лазарев прогнозування вважає однією з управлінських функцій. Це наукове передбачення імовірного розвитку, завершення і результатів певних процесів. Прогноз дозволяє зазирнути в майбутнє і тим самим надати всьому процесу управління наукове обґрунтування і перспективність.

Прогнозування економічного і соціального розвитку є одним з важливих видів робіт при плануванні. Продуктом прогнозування є прогноз досліджуваного об'єкту і його очікуваний проблемний стан. Саме такий підхід орієнтує розробку прогнозу на виявлення перспективних проблем, ставить передбачення на службу апарату управління, який отримує інформацію про можливі і необхідні заходи, здатні оптимізувати хід управлінського процесу.

Планування – визначення цілей, завдань, етапів, термінів виконання, конкретних показників, термінів досягнення результатів.

Принципову важливість має застосування стратегічного планування на довгостроковий період з поділом на середньострокові і короткострокові етапи планування [8, с. 150–151].

Таким чином, проаналізувавши джерельну базу, де викладені поняття «прогноз», «прогнозування», «державне прогнозування», «прогнозування економічного та соціального розвитку», можна зробити висновок, що прогнозування – це процес вироблення нового знання про майбутнє на основі знань про минуле й сьогодення. Соціально-економічне прогнозування – це процес розробки прогнозів соціального та економічного розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Соціально-економічне прогнозування ґрунтується на наукових методах пізнання соціально-економічних явищ.

В основі прогнозування лежать три взаємодоповнючі джерела інформації про майбутнє: оцінка перспектив розвитку, майбутнього стану прогнозованого явища на основі досвіду; екстраполяція тенденцій; модель майбутнього стану того чи іншого явища, процесу.

4. Принципи соціально-економічного прогнозування

Невід'ємною складовою концептуальних засад соціально-економічного розвитку є його принципи. Серед ряду загальних принципів прогнозування вчені найголовнішим із них вважають принцип імовірності прогнозу [15].

В. Матвієнко виділяє принцип безперервності прогнозу, що полягає в тому, що за кожним прогнозом необхідно вести систематичне сте-

ження з метою оцінки збігу з дійсністю для кожного нового моменту часу і заміни його новим прогнозом, якщо даний прогноз утратив силу передбачення.

Принцип активності означає, що прогноз можна використати як засіб соціального впливу на хід соціальних процесів [11, с. 58].

На думку С.О. Телешуна, система прогнозування повинна відповідати наступним принципам: безперервність (носити постійний характер); комплексність (паралельне ведення прогнозованих досліджень різних рівнів); співмірність прогнозованих завдань та наявних ресурсів; наявність зворотного зв'язку (перевірка сформульованих прогнозів практикою, аналіз усіх випадків підтвердження та спростування практикою спрогнозованих висновків, коректування на цій основі решти прогнозів, а також прогнозованих методик) [22, с. 81].

У збірнику термінів з прогностики принципи розробки прогнозів визначено такі [16, с. 9–10].

Принцип системності прогнозування. Вимагає взаємопов'язаності і підпорядкованості прогнозів об'єкта прогнозування і прогнозного фону та їх елементів.

Принцип узгодженості прогнозування. Вимагає узгодження нормативних і пошукових прогнозів різного походження і різного періоду попередження.

Принцип варіантності прогнозування. Вимагає розробки варіантів прогнозу виходячи з варіантів прогностичного фону.

Принцип безперервності прогнозування. Вимагає коригування прогнозів по мірі надходження нових даних про об'єкт прогнозування.

Принцип верифікованості прогнозування. Вимагає визначення достовірності, точності і обґрунтованості прогнозів.

Принцип рентабельності прогнозування. Вимагає підвищення економічного ефекту від використання прогнозу над витратами на його розробку.

Закон України визначає принципи, на яких базується державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку. Це, зокрема:

принцип цілісності, який забезпечується розробленням взаємоузгоджених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміні-

стративно-територіальних одиниць на коротко- та середньостроковий періоди і на більш тривалий період;

принцип об'єктивності, який полягає в тому, що прогностні та програмні документи економічного і соціального розвитку розробляються на основі даних органів державної статистики, центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері економічного і соціального розвитку, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також звітних даних із офіційних видань Національного банку України;

принцип науковості, який забезпечується розробленням прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку на науковій основі, постійним удосконаленням методології та використанням світового досвіду в галузі прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку;

принцип гласності, який полягає в тому, що прогностні та програмні документи економічного і соціального розвитку є доступними для громадськості. Інформування про цілі, пріоритети та показники цих документів забезпечує суб'єктів підприємницької діяльності необхідними орієнтирами для планування власної виробничої діяльності;

принцип самостійності, який полягає в тому, що місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень відповідають за розроблення, затвердження та виконання прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку забезпечує координацію діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

принцип рівності, який полягає в дотриманні прав та врахуванні інтересів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання всіх форм власності;

принцип дотримання загальнодержавних інтересів, який полягає в тому, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні здійснювати розроблення прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку виходячи з необхідності забезпечення реалізації загальнодержавної соціально-економічної політики та економічної безпеки держави [13].

Отже, з усієї різноманітності принципів соціально-економічного прогнозування можна виділити такі, що відрізняють прогнозування від інших управлінських функцій та вказують на його виключні особливості. Це принципи імовірності, верифікованості. Інші принципи вказують на тісний зв'язок прогнозування та управлінської діяльності, а саме: системності, узгодженості, безперервності, цілісності, науковості та інші принципи.

5. Методологія соціально-економічного прогнозування

Методологія соціально-економічного прогнозування становить комплекс методів, що забезпечують ефективність даного процесу. Методами прогнозування є конкретний інструментарій для отримання інформації про навколишнє середовище і припущення про майбутні результати запланованої стратегії. Використання науково-обґрунтованих методів прогнозування спричиняє зменшення невизначеності прогнозу та забезпечує точність оцінки ступеня невизначеності (ризик). У процесі прогнозування відбувається ідентифікація наявного і прогнозованого стану навколишнього середовища, що дає можливість розглянути варіанти стратегічного плану [25, с. 13–16].

За ознаками часового горизонту, охопленого прогнозом, науковці розрізняють наступні види соціально-економічних прогнозів:

- 1) короткотермінові з часовим періодом до одного року;
- 2) середньотермінові з часовим періодом від одного до п'яти років;
- 3) довготермінові, що охоплюють часовий період від п'яти до 30-50 років і більше [14, с. 149].

За ознакою об'єкта прогнозування державні прогнози поділяють на ряд різновидів, основні серед яких такі: економічні, фінансово-економічні, соціальні, демографічні, науково-технічні, екологічні, зовнішньоекономічні [14, с. 150].

Однією з важливіших теоретичних проблем прогнозування є побудова типології прогнозів. Останню можна будувати залежно від різних критеріїв і ознак – цілей, завдань, об'єктів, методів організації прогнозування тощо. До найважливіших із них належать: масштаб прогнозування, характер об'єкта, функція прогнозу.

Розрізняють три основні джерела прогновної інформації [12]:

- набутий досвід, ґрунтований на знанні закономірностей проходження й розвитку досліджуваних явищ, процесів, подій;
- екстраполяція наявних тенденцій, закони розвитку яких у минулому й сучасному відомі;
- побудова моделей об'єктів прогнозування стосовно очікуваних або накреслених умов.

Відповідно до цього прогнозування державного розвитку можна здійснювати такими способами:

- експертний, оснований на мобілізації професійного досвіду й інтуїції висококваліфікованих експертів для одержання прогнозів, що не мають кількісних характеристик. Цей спосіб застосовують, коли немає або не досить статистичних даних, не існує надійних методів оцінювання подій минулого, якщо в розвитку прогнозованих процесів передбачаються різкі зміни, про характеристики яких майже нічого невідомо;

- екстраполяція – вивчення минулого і сучасного розвитку об'єкта і перенесення закономірностей цього розвитку на майбутнє;

- моделювання – дослідження пошукових і нормативних моделей прогнозованого об'єкта у світлі очікуваних або окреслених змін його стану.

На думку вчених [24, с. 17–20], важливою складовою наукової бази довгострокового прогнозування є теорія передбачення М. Кондратьєва. Він вважає, що в основі передбачення лежить пізнання і використання закономірностей розвитку суспільства, тому в основі своєї теорії поклав три ступені пізнання, що дістають вияв у трьох типах законів, які є теоретичною основою передбачення. Зокрема:

- закономірності статички, що дають змогу обґрунтовано визначити пропорції соціально-економічної системи, що забезпечують її функціонування, збалансованість складових елементів;

- закономірності динаміки, що допомагають передбачити зміни в цій системі в різних фазах середньострокових, довгострокових і далеко строківих циклів, тенденції взаємовпливу циклічних коливань у суміжних і віддалених сферах, час настання криз, обґрунтовано їх діагностувати і вибрати оптимальні шляхи виходу з них;

- закономірності соціогенетики, що дають можливість виявити внутрішню логіку саморозвитку суспільних систем, спадковість і мінли-

вість в їхній динаміці, обґрунтовано проводити відбір корисних змін, які адаптують систему до змін навколишнього середовища.

Основні положення теорії передбачення М. Кондратьєва стали підґрунтям для методології інтегрального макропрогнозування, що використовується при розробці довгострокових прогнозів. Методологія макропрогнозування будується на синтезі таких теорій [24, с. 19]:

- теорії передбачення та вчення про цикли, кризи та інновації М. Кондратьєва;

- цивілізаційного підходу і вчення про соціально-культурну динаміку П. Сорокіна, які дають змогу уникнути однобокого економізму, враховувати взаємозв'язок у динаміці всіх елементів структури цивілізації, її генотип (соціодемографічний, природно-екологічний, інноваційно-технологічний, економічний, державно-політичний і соціокультурний);

- теорії ноосфери і вчення про раціональну коеволюцію суспільства і природи В. Вернадського та М. Моїсєєва, що дають змогу подолати глобальну енерго-екологічну кризу й забезпечити сталий розвиток з урахуванням інтересів як сьогодення, так і майбутніх поколінь;

- балансового методу аналізу і макропрогнозування В. Леонтьєва, який висуває жорсткі вимоги до збалансованості пропонованих сценаріїв майбутнього соціально-економічного розвитку.

Довгострокове прогнозування здійснюється на основі оцінки стійких довгострокових тенденцій розвитку об'єкта в минулому та виявлення найбільш ймовірного їхнього продовження в майбутньому. На відміну від короткострокового прогнозу, основне місце в довгостроковому прогнозуванні займають обґрунтування та оцінка можливих альтернативних варіантів розвитку. Виключно важливу роль у даному випадку покликаний грати інструментарій імітаційного моделювання, коли при визначенні майбутнього далеко не завжди слід намагатися дати відповідь на питання, що ж буде конкретно і однозначно, але, навпаки, треба показати, яким набором найбільш ймовірних варіантів може бути представлено це віддалене майбутнє за умови дотримання тих чи інших заздалегідь заданих умов і передумов [5].

Довгостроковий прогноз є основою для вибору стратегічних пріоритетів, що забезпечують наближення динаміки майбутнього до такої, що найбільшою мірою відповідає національним інтересам. Вибір

сукупності перспективних напрямів і пріоритетів може становити основу стратегії розвитку країни. Пріоритетні напрями стратегії розвитку країни є основою для розроблення середньострокових та короткострокових документів.

При розробці довгострокових прогнозів першорядна увага приділяється макроекономічним показникам, таким як індекси промислового виробництва, продуктивність праці по основних галузях, демографічні показники, індекси інфляції тощо. Саме їх використання дозволяє уникнути небажаного впливу численних і важко передбачуваних факторів циклічного, тимчасового і випадкового характеру.

Результатами довгострокового прогнозу мають бути визначені напрями державної політики, мета та основні напрями досягнення її. У довгостроковому прогнозі повинні відображатися концепція державної політики України, принципи, засоби та ресурси, а також напрями розвитку на довгостроковий період.

В залежності від етапів прогнозування застосовуються відповідні методи. У праці [2] пропонується такий перелік етапів прогнозування та використання відповідних методів.

На першому етапі відбувається вивчення проблеми, що найкраще здійснити за допомогою методів сканування, мозкового штурму. Другий етап передбачає здійснення якісного аналізу проблеми. Такий аналіз можна здійснити за допомогою методу перехресного впливу. На третьому етапі відбувається написання сценаріїв, з використанням методу аналізу ієрархій, методу написання сценаріїв. На четвертому – аналіз і вибір сценаріїв з використанням Методу технологічного передбачення Мелісси Шіллінг. Такий метод вважають найбільш ефективним, оскільки він зацентований на практичну складову [2].

6. Висновки

1. Проаналізовано витоки формування концептуальних засад соціально-економічного прогнозування та виділено науковий внесок І. Бестужева-Лади, М. Кондратьєва, Дж. Форрестера, Ж. Фурастьє, У. Росту у формування концептуальних засад соціально-економічного прогнозування.

2. Сформовано поняття «прогнозування соціально-економічного розвитку» як процес розробки прогнозів соціального та економічного

розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Соціально-економічне прогнозування ґрунтується на наукових методах пізнання соціально-економічних явищ.

В основі прогнозування лежать три взаємодоповнюючі джерела інформації про майбутнє: оцінка перспектив розвитку, майбутнього стану прогнозованого явища на основі досвіду; екстраполяція тенденцій; модель майбутнього стану того чи іншого явища, процесу.

3. Виділено принципи соціально-економічного прогнозування. З усієї різноманітності принципів соціально-економічного прогнозування запропоновано такі, що відрізняють прогнозування від інших управлінських функцій та вказують на його виключні особливості. Це принципи імовірності, верифікованості. Інші принципи вказують на тісний зв'язок прогнозування та управлінської діяльності, а саме: системності, узгодженості, безперервності, цілісності, науковості та інші принципи.

4. Розглянуто методологію соціально-економічного прогнозування. Особливу увагу зацентовано на методології макропрогнозування, що будується на синтезі таких теорій передбачення та вчення про цикли, кризи та інновації М. Кондратьєва; цивілізаційного підходу і вчення про соціально-культурну динаміку П. Сорокіна, які дають змогу уникнути однобокого економізму, враховувати взаємозв'язок у динаміці всіх елементів структури цивілізації, її генотип (соціодемографічний, природно-екологічний, інноваційно-технологічний, економічний, державно-політичний і соціокультурний); теорії ноосфери і вчення про раціональну коеволюцію суспільства і природи В. Вернадського та М. Моїсеєва, що дають змогу подолати глобальну енерго-екологічну кризу й забезпечити сталий розвиток з урахуванням інтересів як сьогодення, так і майбутніх поколінь; балансового методу аналізу і макропрогнозування В. Леонтєва, який висуває жорсткі вимоги до збалансованості пропонованих сценаріїв майбутнього соціально-економічного розвитку.

Перспективами подальших розробок у даному напрямі є вивчення зарубіжного досвіду соціально-економічного прогнозування та формування напрямів його адаптації в Україні.

Список літератури:

1. Бестужев-Лада И. В., Наместникова Г. А. Социальное прогнозирование: курс лек. Москва, 2002.
2. Білоконь О. Методи Дослідження Задач Технологічного Передбачення: Короткий Огляд. URL: <http://itcm.comp-sc.if.ua/2018/bilokon.pdf> (дата звернення: 28.09.2021).
3. Вашенко К. О. Політичний аналіз і прогноз у сучасній Україні. Київ : Логос, 2008. 288 с.
4. Гугняк В. Я. Экономическая мысль Ж. Фурастье. URL: https://law-journal.ru/files/pdf/201606/201606_29.pdf (дата звернення: 28.09.2021).
5. Довгострокове прогнозування. URL: http://stud.com.ua/24992/ekonomika/dovgostrokove_prognozuvannya (дата звернення: 28.09.2021).
6. Здіорук С. І. Стратегії розвитку України: теорія і практика : монографія / за ред. О. С. Власюка. Київ : НІСД, 2002. 864 с.
7. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения / Н. Д. Кондратьев, Ю. В. Яковец, Л. И. Абалкин. Москва : Экономика, 2002. 765 с.
8. Лазарев Б. М. Государственное управление на этапе перестройки. Москва : Юрид. лит., 1988. 320 с.
9. Лебедева Л. Соціально-економічний розвиток та способи його виміру. Конкуренція. Вісник антимонopolного комітету України. 2013. № 1(28). С. 54–59.
10. Лікарчук Н. В. Планування як системоутворююча функція публічного управління. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-082-7-9> (дата звернення: 28.09.2021).
11. Матвієнко В. Я. Прогностика. Київ : Українські пропілеї, 2000. 484 с.
12. Методологія прогнозування соціально-економічних процесів. URL: http://studopedia.su/10_35733_metodologiya-prognozuvannya-sotsialno---ekonomichnih-protsesiv.html (дата звернення: 05.10.2021).
13. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (дата звернення: 05.10.2021).
14. Прогнозирование будущего: новая парадигма / под ред. Г. Г. Фетисова, В. М. Бондаренко. Москва : ЗАО «Издательство «Экономика», 2008. 283 с.
15. Прогнозування соціально-економічних процесів : навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.030502 «Економічна кібернетика» денної форми навчання / Т. С. Клебанова, В. А. Курзенев, В. М. Наумов та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 656 с.
16. Прогностика. Терминология / отв. ред. В. И. Сифоров. Москва : «Наука», 1978. 31 с.
17. Семенченко А. І. Стратегічне планування у сфері державного управління національною безпекою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». Київ, 2008. 30 с.
18. Соціально-економічне прогнозування: функції, принципи та методи. URL: <https://pidru4niki.com> (дата звернення: 21.09.2021).

19. Стратегическое планирование / под ред. Э. А. Уткина. Москва : ЭКМОС, 1999. 438 с.
20. Сурмін Ю. П., Штика Л. Г., Бакуменко В.Д., Гогіна Л. М. Словник системного аналізу в державному управлінні. Київ : НАДУ, 2007. 146 с.
21. Телешун С.О. Політична аналітика в державному управлінні/С.О.Телешун, Ю. Г. Кальниш, І. В. Рейтерович, О. Р. Титаренко. Київ : НАДУ, 2012. 228 с.
22. Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. Київ : [Вид. Паливода А. В.], 2001. 112 с.
23. Форрестер Д. Мировая динамика / Пер. с англ. Москва : ООО «Издательство АСТ»; СПб. : Terra Fantastica, 2003. 379 с.
24. Шумська С. С. Макроекономічне прогнозування: [у 2-х ч.]. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. Ч. 1. 176 с.
25. Armstrong J. S. Strategic Planning and Forecasting Fundamentals. University of Pennsylvania, 1983. 31 p.
26. Goran Miladinov. Socioeconomic development and life expectancy relationship: evidence from the EU accession candidate countries. URL: <https://genus.springeropen.com/articles/10.1186/s41118-019-0071-0> (дата звернення: 13.10.2021).
27. Rostow W.W. The stages of economic growth/ Cambridge at the University Press, 1960. 178 p.
28. Socioeconomic development. URL: <http://www.environmentdata.org/archive/vocabpref:20313> (дата звернення: 13.10.2021).
29. SOCIOECONOMIC DEVELOPMENTAL SOCIAL WORK. Jan Marie Fritz. Vol. I. URL: <https://www.eolss.net/sample-chapters/c13/E1-20-01.pdf> (дата звернення: 13.10.2021).

References:

1. Bestuzhev-Lada I. V., Namiestnikova G. A. (2002) Socialnoe prognozirovaniye [Social prediction]: kurs lec. Moscow.
2. Bilocon O. Metody doslidlzhennya zadach tekhnologichnogo peredbachennya: korotkyi oglyad [Methods of research of technological predictions: A brief overview]. Retrieved from: <http://itcm.comp-sc.if.ua/2018/bilokon.pdf> (accessed 28 September 2021).
3. Vashchenko K. O. (2008) Politychnyi analiz I prognoz u suchasniy Ukraini [Political analysis and forecast in modern Ukraine]. Kyiv, 288 p.
4. Gugniak V. Ya. Economicheskaya mysl Zh. Furastiye [Economic Thought J. Furast]. Retrieved from: https://law-journal.ru/files/pdf/201606/201606_29.pdf (accessed 28 September 2021).
5. Dovgostrokove prognozuvannya [Long-term forecasting]. Retrieved from: http://stud.com.ua/24992/ekonomika/dovgostrokove_prognozuvannya (accessed 28 September 2021).
6. Zdioruk S. I. (2002) Strategii rozvytku Ukrainy: teoriya I practyca [Ukraine's development strategy: Theory and practice]: monographiya / za red. O. S. Vlasyuka. Kyiv: NISD, 864 p.

7. Kondratiyev N. D. (2002) Bolshyie cykly konyunktury I teoriya predvidyeniya [Large cycles of the conjuncture and theory of foresight] / N. D. Kondratiyev, Yu. V. Yakovets, L. I. Abalkin. Moscow: Ekonomika, 765 p.

8. Lazaryev B. M. (1988) Gosudarstvennoye upravlyeniye na etape perestrojki [Public Administration at Perestroika]. Moscow: Yurid. lit., 320 p.

9. Lebedyeva L. (2013) Socialno-ekonomichnyi rozvytok ta sposoby yogo vymiru [Socio-economic development and ways of its measurement]. *Konkurenciya. Visnyk antymonopolnogo komitetu Ukrainy* [Competition. Bulletin of the Antimonopoly Committee of Ukraine], vol. 1(28), pp. 54–59.

10. Likarchuk N. V Planuvannya yak systemoutvoryuyucha funkciya publichnogo upravlinnya. [Planning as a system-forming function of public administration]. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-082-7-9> (accessed 28 September 2021).

11. Matviyenko V. Ya. (2000) Prognostyka [Prognosis]. Kyiv: Ukrainski propyleyi, 484 p.

12. Metodologiya prognozuvannya socialno-ekonomichnykh procesiv [Methodology for the forecasting of socio-economic processes]. Retrieved from: http://studopedia.su/10_35733_metodologiya-prognozuvannya-sotsialno---ekonomichnih-protsesiv.html (accessed 5 October 2021).

13. Pro derzhavne prognozuvannya ta rozroblennya program ekonomichnogo i socialnogo rozvytku Ukrainy [On State Forecasting and Development of Programs of Economic and Social Development of Ukraine]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 23 bereznya 2000 № 1602. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (accessed 5 October 2021).

14. Fetisov G. G., Bondarenko V. M. (ed.) (2008) Prognozirovaniye budushchego: novaya paradigma [Forecasting of the future: New paradigm]. Moscow: ZAO «Izdatelstvo «Economika», 283 p.

15. Klebanova T. S., Kurzenev V. A., Naumov V. M. (2015) Prognozuvannya socialno-ekonomichnykh procesiv [Forecasting socio-economic processes]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv napriam pidgotovky 6.030502 «Economichna kibernetyka» dennoyi formy navchannya [Training manual for students Training 6.030502 «Economic Cybernetics» Day Form of Education]. Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetcya, 656 p.

16. Siforov V. I. (ed.) (1978) Prognostyka. Terminologhiya [Prognosis. Terminology]. Moscow: «Nauka», 31 p.

17. Semenchenko A. I. (2008) Strategichne planuvannya u sferi derzhavnogo upravlinnya nacionalnoyu bezpekoyu [Strategic planning in the field of public administration]: avtoref. Dys. na zdobuttya nauk. Stupenya d-ra z derzh upr.: spets. 25.00.02 «Mekhanizmy derzhavnogo upravlinnya»: [Author's abstract. DIS. for science gain. D-RA degree from the state. UPR.: Spets. 25.00.02 «Mechanisms of public administration»]. Kyiv, 30 p.

18. Socialno-ekonomichne prognozuvannya: funkcii, pryntsypy ta metody [Socio-economic forecasting: functions, principles and methods]. Retrieved from: <https://pidru4niki.com> (accessed 21 September 2021).

19. Utkin E. A. (ed) (1999) Strategicheskoye planirovaniye [Strategic planning]. Moscow: EKMOS, 438 p.

20. Surmin Yu. P., Shtyka L. G., Bakumenko V.D., Gogina L. M. (2007) Slovnyc systemnogo analizu v derzhavnomu upravlinni [Dictionary of system analysis in public administration]. Kyiv: NADU, 146 p.
21. Teleshun S. O., Kalnysh Yu. G., Reyterovych I. V., Tytarenko O.R. (2012) Politychna analityca v publichnomu upravlinni [Political analyst in public administration]. Kyiv: NADU, 228 p.
22. Teleshun S. O., Baronin A. S. (2001) Politychna analityca, prognozuвання ta politychni konsultaicii [Political Analytics, Forecasting and Political Consultations]. Kyiv: [Vyd. Palyvoda A. V.], 112 p.
23. Forrester D. (2003) Mirovaya dinamika [World speaker] / Transl. From English. Moscow: OOO «Izdatelstvo AST; SPb.: Terra Fantastica, 379 p.
24. Shumska S.S. (2015) Makroekonomichne prognozuvannya [Macroeconomic forecasting]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyyevo-Mogylyanska Academiya», vol. 1. 176 p.
25. Armstrong J. S. (1983) Strategic Planning and Forecasting Fundamentals. University of Pennsylvania. 31 p.
26. Goran Miladinov. Socioeconomic development and life expectancy relationship: evidence from the EU accession candidate countries. Retrieved from: <https://genus.springeropen.com/articles/10.1186/s41118-019-0071-0> (accessed 13 October 2021).
27. Rostow W.W. (1960) The stages of economic growth. Cambridge at the University Press, 178 p.
28. Socioeconomic development. Retrieved from: <http://www.environmentdata.org/archive/vocabpref:20313> (accessed 13 October 2021).
29. SOCIOECONOMIC DEVELOPMENTAL SOCIAL WORK. Jan Marie Fritz. Vol. I. Retrieved from: <https://www.eolss.net/sample-chapters/c13/E1-20-01.pdf> (accessed 13 October 2021).